

Janusz Górecki

Ostrów Lednicki na tle wczesnośredniowiecznej sieci osadniczej rynny Jeziora Lednickiego

---

Studia Lednickie 7, 29-41

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JANUSZ GÓRECKI
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

OSTRÓW LEDNICKI NA TLE WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ SIECI OSADNICZEJ RYNNY JEZIORA LEDNICKIEGO

Ważnym nurtem rozważań archeologii i prehistorii polskiej są studia nad osadnictwem stanowiące podstawę rozwoju badań mikroregionalnych (por. ostatnio S. Kurnatowski, M. Kobusiewicz 2000, 612 – 615).

W „strategii” badań osadniczych dociekania archeologii osadnictwa mieszczą się pomiędzy geografią, a historią osadnictwa bazując na odmiennych od nich rodzajach źródeł, tj. źródłach wykopaliskowych oraz pozyskanych w wyniku prospekcji powierzchniowej.

Uzyskane dzięki studiom osadniczym dane prowadzą do takiej narracji, której bazę stanowią archeologiczne źródła *sensu strictiori*, wsparte na szerokim spectrum obserwacji substratu osadniczego — środowiska z jego komponentami (rzeźbą terenu, klimatem, glebą, wodami i światem przyrodniczo-zwierzęcym).

Podjęte w drugiej połowie lat 80. badania nad osadnictwem w rejonie Ostrowa Lednickiego, a obecne w pracy Z. Kurnatowskiej i S. Kurnatowskiego (1991) stanowią znakomitą bazę wyjściową dla studiów mikroregionalnych z wykorzystaniem wyników badań interdyscyplinarnych, którymi objęto ten obszar (E. Dzieciołowski, J. Górecki 1989; Z. Kurnatowska 1993, Z. Kurnatowska 1996; K. Tobolski 1991).

Metody dzięki którym możliwe było zanalizowanie osadnictwa omawianego rejonu to: 1. archeologiczne zdjęcie terenu przeprowadzone w ramach ogólnopolskiej akcji badawczej — tzw. Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), dalej 2. badania stacjonarne naziemne i podwodne Ostrowa Lednickiego i wód w jego sąsiedztwie oraz innych grodów, osad otwartych, cmentarzysk, jak i ratownicze badania archeologiczne, 3. wycinkowo (jednak bez większych rezultatów) wykorzystano metodę prospekcji podpowierzchniowej (radarem SIR i elektrooporową), 4. metody analizy antropologiczno-statystycznej określające kondycje biologiczną części populacji rejonu Ostrowa Lednickiego (schyłku XI i XII w. — Dziekanowice stan. 22A), 5. metody analiz archeologiczno-statystycznych próbujących odtworzyć stratyfikację społeczną oraz lineaż (przykład Dziekanowic, stan. 2), 5. analizy glebowe, 6. analizy paleo-i-palinobotaniczne oraz 7. archeozoologiczne; ważnym instrumentem uzupełniającym i weryfikującym dotychczasowe ustalenia badawcze jest wreszcie metoda datowania drewna wykopaliskowego oraz chronologia monet.

Materiał źródłowy stanowiący podstawę dla studiów osadniczych rejonu, którego osią południkową jest rynnna Jez. Lednickiego, spróbuję ukazać zarówno w jego statyce oraz dynamice — tak w układzie pionowym (synchronicznym), przy czym ów linear-no-genetyczny stan rozwoju sieci osadnictwa przedstawię począwszy od ważnego okresu przełomu wyznaczonego schyłkiem okresu rzymskiego oraz początkami okresu wędrówek ludów po fazę F wczesnego średniowiecza, jak i w ujęciu diachronicznym — poziomym do analizy którego wykorzystam dane z nieco szerszego obszaru niż wspomniany w tytule, a zatem odnosić się będą niekiedy również do terytorium wyznaczonego granicami wczesnośredniowiecznej kaszteleanii ostrowskiej oraz obszaru po rzekę Wrześnicę na wschodzie oraz po odcinek rzeki Głównej pomiędzy miejscowościami Kobylnica i Janikowo na zachodzie.

Zanim jednak odtworzę osadnictwo oraz jego przemiany, przedstawię uwarunkowania środowiskowe jego rozwoju, jak bowiem wiemy, istnieje ścisły związek pomiędzy potencjalnymi możliwościami jakie stwarza lokalne środowisko, a zasiedleniem.

Próba spojrzenia na ówczesny krajobraz osadniczy będzie lokowała się na pograniczu takiej analizy osadnictwa, która jest wynikiem kompromisu pomiędzy klasycznym jego ujęciem w myśl definicji H. Łowmiańskiego (1967, 3, 15), a bardziej nowatorską koncepcją modelu studiów osadniczych sformułowaną przez H. Jankuhna (1983) i rozwiniętą (niestety wyłącznie teoretycznie) przez J. Żaka (1977).

W procesach formowania się osadnictwa ukazanych w dłuższej perspektywie czasowej okresu wczesnego średniowiecza (bowiem tylko w długich sekwencjach chronologicznych jesteśmy w stanie w miarę dobrze zanalizować źródła archeologiczne, ściślej zaś wartość informacyjną w nich zawartą wyraźnie rysują się na badanym obszarze **strefy osadnicze**, nader czytelna jest również „**hierarchizacja**” osadnictwa, której bazą są pojedyncze ślady osadnicze, zaś grody (zespoły grodowe) formą najbardziej rozwiniętą.

Hierarchizacja osadnictwa w układzie poziomym obejmuje:

- ślady i punkty osadnicze,
- osady otwarte (z reguły wielkoprzestrzenne) ,
- cmentarzyska,
- grody;

Jako wydzielone jednostki tego podziału wyodrębnić można:

- murowaną architekturę,
- nawodne urządzenia komunikacyjne oraz
- depozyty srebrne.

Obok nich ważnym uzupełnieniem będą źródła związane z:

- miejscami i śladami wydobywania i przerobu surowców (kamienia, rudy darniowej), pracownia złotnicza, warsztaty: hutniczo-kowalski i ludwisarski oraz
- różnego typu narzędzia odkrywane w badaniach, a poświadczające gospodarczą strukturę osiedli oraz typ gospodarki,
- glebami (inny typ gospodarki na glebach lekkich, inny na ciężkich),
- paleobotaniką i palinologią (określają stan przyrodniczo-rolniczego zagospodarowania),
- paleozoologią, a dalej

specjalistycznymi mineralogicznymi badaniami znalezisk kamiennych, które przyniosły wgląd w handel (oselki, kamień i martwice w budownictwie i konstrukcjach grobowych) rzutujący na rozwój osadnictwa,

- badaniami ruchomych zespołów zabytkowych pozwalającymi na ocenę stanu społecznej organizacji ludności zasiedlającej Ostrów Lednicki i jego region (warstwy elit świeckich, duchownych, rycerstwa i pospolitej ludności),
- niektórymi z zabytków oraz cechami obrządku pogrzebowego (groby w obudowach kamiennych) posiadającymi wartość wskaźnikową pomocną w określeniu składu etnicznego części ludności zasiedlającej omawiany obszar.

Podstawą rozwoju osadnictwa było jednak nade wszystko środowisko. Badany rejon to, według B. Krygowskiego (1961), obszar Wysoczyzny Gnieźnieńskiej, która dzieli się na 15 mniejszych subregionów. Charakterystycznym elementem jej krajobrazu jest równina sandrowa i dennomorenowa oraz ciągi połudowcowych pagórków morenowych w rejonie na zachód i wschód od Jez. Lednickiego oraz na południe od Pobiedzisk, skąd kierują się w stronę Gniezna (W. Stankowski 1989, 225 i ryc. 1).

Obok falistości terenu uderza intensywność pocięcia Równiny Gnieźnieńskiej przez rynny jeziorne o przebiegu południkowym (szczególnie od Jez. Lednickiego na wschód) oraz równoleżnikowym — od Pobiedzisk na zachód. W ciągu ostatniego tysiąclecia orografia terenu podlegała niewielkim przemianom, poddana była jedynie procesom erozji oraz lekkim deniwelacjom.

Odmienne wyglądała sytuacja dla pozostałych komponentów krajobrazu, które zostały bardziej przekształcone, a więc sieci wodnej (której znaczna część jest już dzisiaj niespławna i uregulowana), szaty roślinnej (niemal całkowite odlesienie badanego obszaru), a w części i dla gleb poddanych intensywnej eksploatacji rolniczej oraz degradacji.

Jak głębokie mogły być zmiany elementów środowiskowych wnioskować możemy m. in. na podstawie badań interdyscyplinarnych, które objęły rejon bezpośredniego zaplecza Ostrowa Lednickiego, a częściowo i Gniezna (K. Tobolski 1998).

W hydrografii interesującego nas obszaru główne osie stanowią zachowująca mniej więcej równoleżnikowy przebieg rzeka Główna, płynące na kierunku południkowym Mała Wełna i Wrześnica oraz ciągi jezior.

Główna płynie od Jez. Lednickiego w stronę Pobiedzisk niewielką doliną przez obszary będące dawniej częściowo bagnami i przepływając obok północno-zachodniego skraju, położonego w Pobiedziskach Jez. Biezdruchowskiego, kieruje się dalej przez użytkowane osadniczo tereny ku Poznaniowi. Jej dolina jest na tym odcinku bardzo wyraźnie zarysowana w terenie.

Obok Głównej ważną rolę pełniła Mała Wełna wyznaczająca w przeszłości granicę wschodnią kasztelanii ostrowskiej (J. Górecki 2001; J. Leśny 1976). Z Małą Wełną związane są jeziora Żydówko, Owieczki i Dębnickie, drugi charakterystyczny ciąg jezior rozciąga się z kolei w rejonie Pobiedzisk — od tej miejscowości ku północnemu-zachodowi. Grupę tych mniej więcej równoleżnikowo usytuowanych rynien tworzą położone tuż przy obecnej drodze Poznań — Gniezno wspomniane Jez. Biezdruchowskie, dalej zaś zlokalizowane nieco na północ od nich Jezioro Jerzyńskie oraz liczne śródleśne zbiorniki, z których wymienić warto 2 większe, jak wronczyński i stęszewski. Czytelne we współczesnym krajobrazie Jez. Kowalskie, to sztuczny zbiornik powstały wskutek regulacji rzeki Głównej.

Największy zbiornik wodny długi na 7,5 km to rynnowe Jez. Lednickie (364 ha powierzchni), stanowiące zlewnię dla wód z kilkudziesięciu kilometrów kwadratowych, przemieszczających się ku niemu ciekami stałymi lub okresowymi. Poziom wód tego jeziora ulegał znacznym wahaniom, co potwierdziły badania palinologiczne oraz obserwacje archeologów (K. Tobolski 1998; G. Wilke 2000).

W X – XI w. do rejonów szczególnie podmokłych należeć mogły niektóre obszary związane ze spływającymi do Głównej niewielkimi ciekami na południe od Jez. Lednickiego, co potwierdzają występujące do dzisiaj jeszcze w tym rejonie bagna i torfowiska (G. Kowalewski, S. Wiśniewski 1994, 280, ryc. 1). O takim charakterze tych terenów świadczą nazwy typu Szkielnie, Szczkelno z XIV – XV w. na oznaczenie błot i bagien w tych okolicach (S. Kozierowski 1924, 8, 9, 13, 121; J. Leśny 1976, ryc. 2; F. Woliński 1980, 160 – 161).

To właśnie wodne środowisko Jez. Lednica z położoną w jego obrębie wyspą zeterminowało bez wątpienia powstanie grodu na Ostrowie. Włączenie Jez. Lednickiego, poprzez rzekę Główną, w system wodny Warty oraz Welny odegrało również kluczową rolę w lokalizacji grodu. Rolę tego systemu wodnego w pełni potwierdzają znaleziska odkrytych w Głównej dłubanek (J. Górecki 1985).

Analizując dalsze komponenty środowiskowe kształtujące osadnictwo, dostrzegamy intensywną eksploatację gleb prowadzoną w okolicy Lednicy od pradziejów, co potwierdza odlesienie obszarów wokół rynny jeziornej (K. Tobolski 1991, 1993) oraz analogiczna deforestacja zaobserwowana dla rejonu grodu gnieźnieńskiego (M. Makohonienko 2000; K. Tobolski 1998). O typie takiego właśnie użytkowania ziemi na terytorium kasztelanii ostrowskiej świadczyć pośrednio może gęste zaludnienie tego regionu (Z. Kurnatowska, S. Kurnatowski 1991).

W związku z wysokim udziałem gleb murszowych oraz czarnych ziem istniały w rejonie Jez. Lednickiego potencjalne możliwości wzbogacenia gorszych ziem polodowcowych domieszką tych lepszych gleb w strefach rolniczego użytkowania gleb jakościowo gorszych, o czym świadczyć mogą analogie ze strefy plemion germańskich (por. H. Jankuhn 1983).

Omawiany obszar znajduje się poza północną granicą jodły, poza obrębem zwartego występowania buka, modrzewia i jawora (K. Tobolski 1991, 16, ryc. 6). Do obszaru tego dochodzi m. in. wschodnia granica bluszczu kwitnącego. W badaniach palinologicznych Lednicy oraz Gniezna ustalono, że teren wokół Jez. Lednickiego pokrywały, w odległej przeszłości początkowo lasy brzoźowe (+ sosna) — 9670 BP wkrótce zdominowane przez sosnę, ok. 8500 BP lat temu zastąpione przez lipę i olchę. Ekspansja graba na tym obszarze rozpoczęła się ok. 4000 lat temu i trwała po przełom epoki brązu i żelaza (2800 – 2600 BP), kiedy to zaobserwowano pierwszy gwałtowny spadek drzewostanów grabowych; kolejny spadek krzywej graba przypada na okres rzymski (2400 – 2050 BP), ostatni zaś którego efektem jest niemal całkowite odlesienie rozpoczął się już w okresie wczesnego średniowiecza, osiągając stan zbliżony do dzisiejszego (K. Tobolski 1991, 25 – 31, ryc. 8, 14 – 20, 1993, 20, 1998).

Ostatnią fazę „odlesienia ziemi lednickiej” połączyć już możemy z ustabilizowanym osadnictwem (poszerzonym o nowe strefy) objętym przez dynamicznie rozwijającą się gospodarke.

Mając na uwadze scharakteryzowane komponenty środowiskowe, przyjęto czytelną na podstawie analizy zasiedlenia tezę o wykorzystywaniu osadniczym we wczesnym średniowieczu naturalnych ciągów komunikacyjnych (rzecznych oraz jeziornych).

Przechodząc do ogólnej charakterystyki osadnictwa, a nawiązując do jego hierarchizacji wymienić należy obiekty (źródła), których rozpoznanie wykracza poza prospekcję powierzchniową, a które posiadają mniejszą lub większą wartość wskaźnikową. Są to: pierścieniowe grody w Moraczewie i na Lednicy, grody stożkowe: na wyspie Lednicze oraz po wschodniej stronie Jez. Lednica w Waliszewie (st. 19), Żydówku (Owieczkach, st. 25), Łubowie (st. 1), i po zachodniej jego stronie w Turostowie (st. 1), dalej cmentarzyska w Wierzenicy (st. 1), Zielonce (st. 3), Kocanowie (st. 13), Dziekanowicach (st. 2 i 22), na Ostrowie Lednickim, Łubowie (st. 32), skarby w Lednogórze (st. 1; po 1017 – 20 r.), na Ostrowie Lednickim (po 985 r., 2 poł. XI w., 1 poł. XIV w.), Skrzetuszewie — Witakowicach (po 991 r.) i Pobiedziskach (2 poł. XI w.), przebadane archeologicznie osady Rybitwy 12, Dziekanowice 22 A-B, jak i rozpoznane ratowniczo ślady zróżnicowanych przestrzennie osiedli w Moraczewie (st. 3 — rejon grodziska), Rybitwach 11, Imiołkach 20, czy Dziekanowicach 21 (D. Banaszak 2000; J. Górecki 2001; J. Górecki, M. Łastowiecki, J. Wrzesiński 1996; W. Hensel, Z. Hilczer-Kurnatowska, A. Łosińska 1995, 210 – 214; M. Łastowiecki 1996a; J. Słaski, S. Tabaczyński 1959; Cz. Strzyżewski 1980, 1990, 1992; J. Wrzesiński 1989, 2002, 2002a).

Nieocenioną wartość dla badań lednickiego zespołu grodowego posiadają także dane uzyskane dzięki dendrochronologii (M. Kara, M. Krapiec 2000; M. Krapiec 1998, 2001 — mpis) z pomocą których wydatowano podwalinę starszego wyspowego grodu (na lata po 886 i po 925), część fortyfikacji grodu głównego (977 r.), lednickie mosty (963 – 64 r.) i przyczółek krótszego z nich (954 r.).

Z fazą D wczesnego średniowiecza łączy się powstanie oraz główny rozwój obydwu murowanych budowli lednickiej wyspy, użytkowanych również i później (K. Żurowska i in. 1993; J. Górecki 1996, 2000).

Dla początków okresu wczesnośredniowiecznego obserwujemy wokół Jez. Lednickiego charakterystyczny stan dyskontynuacji osadniczej odzwierciedlającej jakiś regres ludnościowy (choć może być on również wynikiem stanu badań), co wyraźnie odbiega od gęstego zasiedlenia w okresie wpływów rzymskich (E. Dzieciółowski 1991, ryc. 9).

Z fazą A wczesnego średniowiecza (ryc. 1) łączą się stanowiska, które uformowały się w rejonie kształtującego się już wówczas wyraźnie centrum moraczewskiego ze wzniesionym w nim później grodem. W skupisku tym łączącym się ze spływającymi do rzeki Głównej ciekami, ślady osiedli z tej fazy wystąpiły pięciokrotnie. Kolejne stanowisko fazy A zajęło przydolinny rejon zakola Głównej (na południe od Jez. Lednica).

Zasiedlenie przydolinnych rejonów tej rzeki znalazło kontynuację w kierunku zachodnim, gdzie w strefie Jez. Biezdruchowskiego uformowało się następne skupisko stanowisk oraz dalsze w rejonie Jerzyna i Wierzonki — przy ciekach spływających do Głównej od północy.

Na wschód od Jez. Lednica ślady osadnictwa są efemeryczne — wystąpiły zaledwie dwukrotnie (przy największym ze spływających do tego jeziora ciekami i w rejonie rzeki Wrześnicy).

Fazy B-C wczesnego (ryc. 1) średniowiecza wyznaczają z jednej strony rozwój osadnictwa zarówno w rejonie wcześniej uformowanego centrum moraczewskiego, gdzie powstaje wówczas plemienny gród (na przełomie faz B-C), otoczony koncentrycznie usytuowanymi wokół niego osadami, z drugiej zaś strony zagospodarowywanie przez osadników dogodnego do zasiedlenia i użytkowania rolniczo-hodowlanego terenu w zakolu Główniej (na południe od Jez. Lednica) — po jej północnej i południowej stronie.

W zasiedleniu zauważalny jest już taki model zagospodarowywania przestrzeni, w którym użytkuje się osadniczo krawędzie dolinne z ich pobagiennymi glebami oraz mniejszymi lub większymi wysadami murszów — osady zajmują nasłonecznione północne części dolin, występują także i po ich południowej stronie. Niewielkie centrum osadnicze w rejonie Jez. Biezdruchowo przestrzennie się poszerza obejmując kilka nowych stanowisk, które w rozproszeniu występują dalej wzdłuż Główniej na zachód.

Na lednickiej wyspie powstaje w 2 poł. IX/1 poł. X w niewielki gród zajmujący jej część południową (M. Łastowiecki 1989). Analogicznie jak przy grodzie moraczewskim z grodem tym współwystępują liczne osady towarzyszące, rozlokowane na tzw. poznańskim brzegu Jez. Lednica. Od strony zachodniej rynną tego jeziora użytkowana jest intensywniej, przy południowej jej krawędzi oraz w pasie na północ od lednickiej wyspy zasiedlone zostają nowe terytoria. Zajęty przez osadnictwo przyjeziorny pas jest szczególnie wyrazisty na tle pustki osadniczej po stronie wschodniej jeziora, gdzie stanowiska z faz B-C zajęły teren w pasie od jego północno-wschodniej krawędzi w stronę Jez. Owieczki i Małej Wełny; kolejna strefa zasiedlenia oddzielona od ostatniej blisko sześciokilometrowym pasem bez śladów osadnictwa objęła teren przy spływających do rzeki Wrzeńnicy niewielkich ciekach.

Widoczne zmiany w zasiedleniu analizowanego terytorium łączą się z wykształceniem się organizacji państwowej, tj. okresem mniej więcej od około połowy X w., a który w materiałach archeologicznych koreluje z fazą D wczesnego średniowiecza (ryc. 2).

Archeologicznym wyznacznikiem przełomu państwowego jest obserwowalny proces przekształcania się grodów plemiennych w ośrodki władzy państwowej — a zatem uformowanie się (po ich przebudowie) grodów przestrzennie większych zyskujących, jak w przypadku Lednicy, status grodów najwyższej rangi (Z. Kurnatowska 2000). Proces ten korespondował najpewniej z przejściem władzy przez nowe piastowskie elity, związane ze znanym z gallowej listy dynastycznym poprzednikiem Mieszka I Siemomysłem.

Wraz z tymi przemianami obserwujemy w rejonie Jez. Lednica ogromny skokowy wzrost zaludnienia, który łączy się głównie z tworzeniem się zapleczy ludnościowych grodów w Moraczewie oraz na wyspie lednickiej. Obserwowalne na badanym terytorium wskaźniki gęstości zaludnienia wynoszące 10,5 osoby/km², kilkakrotnie przewyższają znane nam zaludnienie z innych rejonów Wielkopolski (Z. Kurnatowska, S. Kurnatowski 1991, 39).

W tym czasie formuje się również szereg mniejszych lub większych skupisk osadniczych, w rejonie miejscowości o toponimach służebnych, by wymienić takie jak Bednary (2 — liczba w nawiasie określa ilość stanowisk z fazy D w danej miejscowości),

Kowalskie (przy Jez. Biezdruchowo — 4), Kowalskie (przy południowo-zachodniej granicy kasztelanii ostrowskiej — 2), Łagiewniki (6), Złotniczki (4), Rybitwy (wraz z zaginioną w toponimii miejscowością Złotniki — wystąpił tutaj zwielokrotniony kompleks stanowisk, który skłonny jestem łączyć z nieco szerszym terenem po zachodniej stronie Jez. Lednica — od Imiołek po południowy skraj jeziorny), Dziećmiarki (1), Owieczki (4) i Woźniki (5). Takie zagęszczenie osadnictwa z fazy D w miejscowościach, których nazewnictwo wskazuje na zajęcia ich mieszkańców (lub profesję, której ślad w toponimii się nie zachował — por. pasus Złotnik na terenie wsi Rybitwy) pozwala na postawienie hipotezy łączącej początki procesu budowy oraz nadania ram organizacyjnych systemowi określanemu jako organizacja służebna z okresem wczesnopiastowskim. Hipoteza ta dobrze koresponduje z ustaleniami wybitnego polskiego mediewisty Henryka Łowmiańskiego (1985,1).

Rejony intensywnie użytkowane osadniczo, to gęsto zasiedlony wschodni brzeg Jez. Lednica, obszar na wschód od Waliszewą w stronę doliny Małej Welny oraz terytoria (w rejonie Łubowa i Rzegnowa) wzdłuż cieków spływających do Małej Welny i dolina rzeki Wrześnicy.

Z kolei w pasie na zachód od grodów na Lednicy i Moraczewie następuje proces intensyfikacji osadnictwa wzdłuż doliny Głównej oraz zasiedlanie nowych terenów na północ od niej — nad licznymi niewielkimi ciekami spływającymi w kierunku południowym — w stronę Jez. Wronczyńskiego. Dalej w stronę Poznania, pomijawszy zasiedlone krawędzie doliny Głównej, natrafiamy na pustkę osadniczą dochodzącą do współczesnych miejscowości Owińska i Koziegłowy, z którymi łączy się już przywarciańska strefa osadnicza (por. arkusze AZP nr 50 – 28 i 51 – 28, a także Z. Kurnatowska 2000, mapa).

Nakreślony szkieletowo rozwój sieci osadniczej z pewnością spowodował ukonstytuowanie się przebiegu drożnego szlaku komunikacyjnego łączącego 2 najważniejsze grody polańskiego centrum państwowego — Gniezno i Poznań. Powstanie na osi tego strategiczno-komunikacyjnego szlaku lednickiego ośrodka grodowego z jego pałacowo-sakralną architekturą oraz z baptysterium ma również swoją wymowę. Szlakiem tym wiodła w roku 1000 pielgrzymka cesarza Ottona III do grobu św. Wojciecha (J. Górecki 2002).

Silne skupiska osadnicze z centrum grodowym na Ostrowie Lednickim przyczyniły się najpewniej do wydzielenia na tym terytorium odrębnej jednostki administracyjnej — znanej z późniejszych źródeł kasztelanii ostrowskiej (J. Górecki 2001; J. Leśny 1976), której potencjał tak gospodarczy (o nasileniu zajęć rolniczych świadczy m. in. ogromna ilość narzędzi rolniczych m. in. ponad 20 rylców radeł oraz zachowane całe radła, wydobytych z jeziora, towarzyszyły temu liczne stada bydła i nierogacizny), militarny (w oparciu o doborowe rodzime rycerstwo i najemne obcoetniczne oddziały wojowników wikińskich) oraz znaczenie ideowe — są nad wyraz wymowne (J. Górecki 2000; 2001; Z. Kurnatowska 2000; D. Makowiecki 2001).

Ocenę stanu społecznej organizacji populacji zasiedlającej Ostrów Lednicki, przy czynnym udziale procesów akulturacyjnych oraz ważnej roli nowej religii i jej przedstawicieli, umożliwiają dla tego okresu dziejów grodowego ośrodka analizy bardzo licznych zabytków (których ilości przekraczają znane dotąd z ziem polskich liczbowe standardy), łączących się z kultem chrześcijańskim, przedmiotów elitarnych (głównie

złoty) oraz innych zaliczanych do luksusowych, w tym i niektórych uzbrojenia o wyraźnych nawiązaniach do strefy skandynawskiej (J. Górecki 2000, 2001).

Z okresem funkcjonowania na Lednicy rezydencji władców łączą się działające na obydwu brzegach Jez. Lednickiego pracownia złotnicza oraz warsztat wytopu — brązowniczy (ludwisarski); w tym czasie, jak można sądzić, intensywnie eksploatowano miejscowe złoża rudy darniowej, pozyskiwano także polodowcowe piaskowce i granity sprowadzając „szlachetniejsze” surowce skalne z zewnątrz (spoza terytorium kasztelanii ostrowskiej; J. Skoczylas 1990). Szerokie kontakty Lednicy obejmowały zresztą wiele stref Europy, główna masa towarów docierała zaś, jak przypuszczam, poprzez cesarstwo wschodnio-frankijskie.

Okres kryzysu pierwszego państwa piastowskiego (lata 30. XI w.) nie doprowadził do wyludnienia analizowanego terytorium — nie znalazł więc odzwierciedlenia w dyskontynuacji osadniczej, przeciwnie wytworzone w okresie wczesnopiastowskim jednostki osadnicze cechuje, co należy mocno wyartykułować, duża stabilność w młodszych fazach wczesnego średniowiecza; te stabilne jednostki poszerzają swoje zasięgi. Od 2 połowy XI w. obserwujemy większe natężenie osadnictwa — powstanie nowych zarówno mniejszych, jak i większych przestrzennie punktów oraz osad. Zagęszczenie osadnictwa łączyło się, jak sądzę, z przyrostem zaludnienia i wzrostem zapotrzebowania na żywność, oznaczającym włączanie nowych ziem pod uprawę (por. ryc. 3).

Wśród nowych form osadniczego użytkowania terytoriów, pojawiają się łączone m. in. z rozwojem wielkiej własności ziemskich stożkowate gródki, które gęsto pokryły obszar kasztelanii ostrowskiej (J. Górecki i in. 1994), wysoką rangę zyskują również Pobiedziska, które najpewniej z racji łatwiejszego dostępu przejęły rolę Lednicy jako ośrodka władzy i funkcjonowały w 2 połowie XIII w. jako jedna z rezydencji książąt wielkopolskich (K. Modzelewski 1975).

W podsumowaniu możemy skonstatować, iż na dynamikę procesów osadniczych w rejonie Ostrowa Lednickiego oddziaływało kilka zasadniczych czynników, by wymienić:

— uwarunkowania środowiskowe głównie zaś rzeźba terenu wraz z siecią wodną, w tym rynną Jez. Lednickiego oraz łączącym się z nią przebiegiem wodnej drogi rzeki Głównej stanowiących główne osie rozwoju osadnictwa,

— przebieg lądowej drogi interregionalnej tj. odcinek szlaku z zachodu na Kujawy i Pomorze, Mazowsze płockie oraz Ruś,

— powstanie grodów w Moraczewie oraz na Ostrowie Lednickim,

— wzniesienie na wyspie lednickiej grodu łączyło się z odpowiednią organizacją jego zaplecza, a zatem takim sposobem zagospodarowania przestrzeni wokół niego, której wynikiem było zasiedlanie terenu w bezpośrednim sąsiedztwie grodu oraz w strefie przyjeziornej,

— zasiedlenie tego terenu było wynikiem planowej akcji łączącej się z zapewnieniem aprowizacji grodu centralnego; podmiotem tego zasiedlenia była zarówno ludność, która jak możemy suponować, napłynęła z rejonów bliższych oraz przesiedleńcy z dalszych terenów — ze strefy przybałtyckiej,

— zatem ową dynamikę osadniczą pojmować na pewnym etapie należy w ścisłym związku z taką socjoorganizacją, której wynikiem jest uformowanie się na terytorium

między Poznaniem, a Gniezmem odrębnej jednostki administracyjnej — znanej z przekazów źródłowych kasztelanii ostrowskiej.

Procesy osadnicze dynamizowała również gospodarka oparta o żyzne areale czarnych i płowych ziem oraz lekkich polodowcowych gleb stwarzająca duże potencjalne możliwości osiągania wysokich plonów zbóż z jednej strony, jak i liczne rozwinięte na bazie tych ziem zasobne w trawy łąki stanowiące podstawę hodowli bydła oraz nierogacizny.

Zachodzące procesy osadnicze z całą pewnością łączyły się również z czynnikami ideologicznymi odzwierciedlonymi w funkcjonowaniu na lednickiej wyspie siedziby władcy z jego pałacem i kaplicą z basenami do chrztu oraz wolno stojącym kościołem mieszczącym pochówki osób uprzywilejowanych (K. Żurowska i in. 1993; J. Górecki 2000, 2001).

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Wykaz skrótów

- Wczesnośredniowieczne mosty — Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim. 1. Mosty traktu gnieźnieńskiego, red. Z. Kurnatowska, Lednica-Toruń 2000.
- Wstęp do paleoekologii — Wstęp do paleoekologii Lednickiego Parku Krajobrazowego, red. K. Tobolski, Poznań 1991.
- Ziemie polskie — Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy, red. H. Samsonowicz, Kraków 2000.
- Banaszak D.
2000 Pozostałości domniemanej wczesnośredniowiecznej pracowni złotniczej ze stanowiska 12 w Rybitwach, SL 6: 45 – 67.
- Dzięciołowski E.
1991 Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w Lednickim Parku Krajobrazowym, w: Wstęp do paleoekologii: 43 – 56.
- Dzięciołowski E., Górecki J.
1989 Interdyscyplinarne badania Ostrowa Lednickiego i jego osadniczego zaplecza, SL 1: 185 – 200.
- Górecki J.
1985 Wczesnośredniowieczna łądz z Ostrowa Lednickiego koło Gniezna, FAP, 34: 86 – 93.
2000 Die Burg Ostrów Lednicki ein fruhstaatliches Zentrum der Piasten dynastie, w: Europas Mitte um 1000, red. A. Wiczorek i H.-M. Hinz, Stuttgart, t. 1, 467 – 470.
2000a Głos w dyskusji, w: Ziemie polskie, 98 – 98, 412 – 419.
2001 Gród na Ostrowie Lednickim na tle wybranych ośrodków grodowych pierwszej monarchii piastowskiej, Poznań.
2002 Droga pielgrzymki Ottona III z Poznania do Gniezna, (w:) Trakt cesarski, Poznań.
- Górecki J., Łastowiecki M., Wrzesiński J.
1996 Gródek na Lednicze, SL 4: 197 – 246.
- Hensel W., Hilczer-Kurnatowska Z., Łosińska A.
1995 Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej, 7, Poznań-Toruń.
- Jankuhn H.
1983 Wprowadzenie do archeologii osadnictwa, Warszawa.

Kara M., Krapiec M.

2000 Możliwości datowania metodą dendrochronologiczną oraz stan badań dendrochronologicznych wczesnośredniowiecznych grodzisk z terenu Wielkopolski, w: *Ziemie polskie*, 303 – 328.

Krapiec M.

2001 Wyniki analizy dendrochronologicznej drewna dębowego z mostu poznańskiego na Ostrowie Lednickim (st. 3) — mpis: archiwum MPP.

Kowalewski G., Wiśniewski R.

1994 Zbiorniki akumulacji biogenicznej na południe od Jeziora Lednica, *SL 3*: 277 – 308.

Kozierowski S.

1924 Pierwotne osiedlenie Ziemi Gnieźnieńskiej wraz z Pałukami, Poznań.

Krygowski B.

1961 *Geografia fizyczna Niziny Wielkopolskiej*, 1. Geomorfologia, Poznań.

Kurnatowska Z.

1993 *Przeszłość Ostrowa Lednickiego i jego perspektywy*, red. Z. Kurnatowska, Poznań.

1996 Zum bisherigen Ausgrabungs- und Bearbeitungsstand der archäologischen Materialien aus Zentren des Piastenstaates am Beispiel von Ostrow Lednicki, w: *Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa*, red. Č. Staňa/L. Poláček, Mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung, Brno 49 – 59.

2000 Wielkopolska w X wieku i formowanie się państwa polskiego, w: *Ziemie polskie*, 99 – 118.

Kurnatowska Z., Kurnatowski S.

1991 Zasiadlenie regionu Lednicy w pradziejach i średniowieczu w świetle dotychczasowych badań, w: *Wstęp do paleoekologii*, Poznań, 35 – 42.

Kurnatowski S., Kobusiewicz M.

2000 Osiągnięcia i zaniedbania w polskiej archeologii i prehistorii ostatniego półwiecza, w: *Archeologia i prehistoria polska w ostatnim półwieczu*, red. M. Kobusiewicz, S. Kurnatowski, Poznań, 581 – 662.

Leśny J.

1976 Początki, rozwój i upadek kasztelanii na Ostrowie Lednickim, *SiMd DWiP 23*: 5 – 37.

Łastowiecki M.

1989 *Stratygrafia i chronologia Ostrowa Lednickiego*, *SL 1*: 17 – 70.

1996 Archeologiczne badania naziemne na reliktach przyczółka mostu zachodniego (tzw. „poznańskiego”) na Ostrowie Lednickim — Rybitwy stan. 12 *SL 4*: 247 – 260.

1996a Interwencyjne badania archeologiczne na terenie gm. Łubowo w 1994 r., *SL 4*: 477 – 482.

Łowmiański H.

1967 *Początki Polski*, 3, Warszawa.

1985 *Początki Polski*, 6/ 1, Warszawa.

Makohonienko M.

2000 *Przyrodnicza historia Gniezna*, Bydgoszcz-Poznań.

Makowiecki D.

2001 Hodowla oraz użytkowanie zwierząt na Ostrowie Lednickim w średniowieczu, Poznań.

Modzelewski K.

1975 *Organizacja gospodarcza państwa piastowskiego (X – XIII wiek)*, Wrocław.

Rajewski Z.

1937 Wielkopolskie cmentarzyska rządowe okresu wczesnodziejowego, *Przegląd Archeologiczny 6*: 28 – 85.

Skoczylas J.

1990 Użytkowanie surowców skalnych we wczesnym średniowieczu w północno-zachodniej Polsce, Poznań.

Slaski J., Tabaczyński S.

1959 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski*. Materiały, Wrocław — Warszawa.

Stankowski W.

1989 Morfogeneza Jeziora Lednickiego i jego obramowania (doniesienie wstępne), *SL 1*: 225 – 232.

Strzyżewski Cz.

- 1979 Moraczewo, w: Informator Archeologiczny. Badania 1978: 182 – 184.
 1980 Moraczewo, w: Informator Archeologiczny Badania 1979: 168 – 169.
 1990 Wczesnośredniowieczne groby szkieletowe w obudowie kamiennej w Zielonce, województwo poznańskie, Gniezno. Studia i materiały historyczne, 3: 177 – 198.
 1992 Przeszłość Kocanova w świetle badań archeologicznych, w: Wieś Kocanowo (próba monografii), Pobiedziska.

Tobolski K.

- 1991 Dotychczasowy stan badań paleobotanicznych i biostratygraficznych Lednickiego Parku Krajobrazowego, w: Wstęp do paleoekologii: 11- 34.
 1993 Badania ekologicznej przeszłości Lednickiego Parku Krajobrazowego, w: Przeszłość regionu Ostrowa Lednickiego i jego perspektywy, red. Z. Kurnatowska, Poznań: 13 – 22.
 1998 Przyrodnicze podstawy rekonstrukcji, w: Podstawy rekonstrukcji wczesnodziejowego zespołu rezydencjonalnego na Ostrowie Lednickim, red. A. Grygorowicz i K. Tobolski, Bydgoszcz: 13 – 18.

Wilke G.

- 2000 Analiza przestrzenno-chronologiczna struktur palowych i próba rekonstrukcji mostów, w: Wczesnośredniowieczne mosty, 57 – 72

Woliński F.

- 1980 Sieć hydrograficzna regionu gnieźnieńskiego w wiekach średnich, SiMdDWP 14: 137 – 161.

Wrzesiński J., A.

- 1993 Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Dziekanowicach, gm. Łubowo, woj. poznańskie, st. 22 — sezon badawczy 1992, WSA 2: 157 – 184.

Wrzesiński J.

- 1989 Cmentarzysko szkieletowe w Dziekanowicach, st. 2, SL 1: 103 – 147.
 2002 Cmentarzysko w Dziekanowicach — stan. 22, SL: 7.
 2002a Pracownia kuźnicza z Dziekanowic — stan. 22, SL: 7.

Żak J.

- 1977 O studiach osadniczych, AP 22/2, 421 – 424.

Żurowska K., Rodzińska-Choraży T., Biedroń A., Łastowiecki M., Węclawowicz T., Wrzesiński J.

- 1993 U progu chrześcijaństwa w Polsce. Ostrów Lednicki, red. K. Żurowska, Kraków.

OSTRÓW LEDNICKI AUF DEM HINTERGRUND DES FRÜHMITTELALTERLICHEN BESIEDLUNGSNETZES DER RINNE DES LEDNICA SEES

Zusammenfassung

Eine wichtige Überlegungsrichtung der polnischen Früh- und Urgeschichte sind die die Besiedlungsstudien, die eine Grundlage für die Entwicklung mikroregionaler Forschungen sind. Die in zweiter Hälfte der 80. Jahre übernommenen Untersuchungen über die Besiedlung in der Nähe von Ostrów Lednicki bilden eine ausgezeichnete Ausgangsbasis für mikroregionale Studien mit Ausnutzung der Ergebnisse von interdisziplinären Untersuchungen, mit den dieses Gebiet umfaßt wurde.

In den Prozessen der Besiedlungsstruktur, die in längerer Zeitperspektive des frühen Mittelalters gezeigt wurden, zeichnen sich auf dem untersuchten Gebiet die Besiedlungszonen deutlich aus. Es ist auch die „Hierarchisierung“ der Besiedlung überaus deutlich, dessen Basis einzelne Besiedlungsspuren und die am stärksten entwickelte Form — die Burgen (Burgkomplexe) sind.

Eine Grundlage für die Entwicklung der Besiedlung war die Umwelt. Das untersuchte Gebiet ist das Gelände der Gnesen-Landebene, deren charakteristische Landschaftselemente die Sander- und Grundmoränenebene sowie postglaziale Hügelreihen sind. Dort treten auch zahlreiche Seerinnen auf. In dem letzten Jahrtausend unterlag die Orographie nur geringen Umgestaltungen.

Anders sah die Situation für andere Landschaftskomponente, also das Wassernetz (dessen wesentlicher Teil heute reguliert und nicht schiffbar ist), die Pflanzendecke (fast völlige Entwaldung des untersuchten Gebiets) und teilweise auch für die landwirtschaftlich ausgenutzten und degradierten Böden aus.

Die Hauptachsen in der Hydrographie bilden: der Fluß Główna, der ungefähr wie ein Breitenkreis verläuft, der meridional fließende Fluß Mała Węna (der in der Vergangenheit die östliche Grenze der Ostrów Kastellanei bestimmte) und Wrzeźnica sowie Seen.

Das größte, 7,5 km lange Wasserreservoir ist der Rinnensee Lednica, der zusammen mit einer Insel zur Entstehung der Burg auf Ostrów beigetragen hat. Der Einschluß des Lednica Sees, über den Fluß Główna, ins Wassersystem der Flüsse Warta und Węna, war von Hauptbedeutung für die Lokalisierung dieser Burg.

Bei der Analyse der weiteren Umweltskomponente, die die Besiedlung gestalteten, bemerken wir eine intensive Bodenausnutzung, die in der Nähe von Lednica seit der Urzeit geführt wurde, was die Entwaldung dieser Gebiete und indirekt auch dichte Bevölkerung dieser Region beweist.

Die Größe der Benutzungsskala dieses Gebiets wurde in starken Rückgängen der Buchenbestände widerspiegelt, von den der erste um ca. 2800 – 2600 BP erfolgte und der letzte, in dessen Erfolg zur fast völligen Entwaldung gekommen ist, im frühen Mittelalter begann — er kann mit der stabilisierten Besiedlung infolge der sich dynamisch entwickelten Wirtschaft verbunden werden.

In den Anfängen der frühmittelalterlichen Zeit beobachten wir rundum des Lednica Sees einen charakteristischen Zustand der Diskontinuität der Besiedlung, die einen Bevölkerungsregreß widerspiegelt (obwohl er auch Erfolg des Untersuchungszustandes sein kann), was deutlich von der dichten Besiedlung in der Römisch-kaiserzeit abweicht.

Mit der Anfangsphase (A) des Frühmittelalters (Abb. 1) verbinden sich Fundstellen, die in der Nähe des sich damals im Ort Moraczewo deutlich gestalteten Zentrums gebildet wurden. In dieser, sich mit Wasserläufen, die zum Fluß Główna abfließen, verbindenden Gruppierung, traten die Besiedlungsspuren fünfmal auf.

Die Besiedlung der an den Talen liegenden Gebiete am Fluß Główna wurde nach Westen fortgesetzt, wo sich in der Zone des Biezdrurowskie Sees die zweite Gruppierung von Fundstellen und eine weitere in der Nähe von Jerzyn und Wierzonka bildeten. Östlich vom Lednica See sind die Besiedlungsspuren ephemersch.

Die Phasen B-C des Frühmittelalters (Abb. 1) bestimmen die Entwicklung auf diesem Gebiet des früher gestalteten Moraczewo Zentrums, wo eine Stammesburg entstanden ist, die mit konzentrisch rundum gelegenen Besiedlungen umgeben war. Sie bestimmen auch die Bewirtschaftung durch die Ansiedler eines zur Besiedlung sowie zum Anbau und Zucht günstigen Gebietes in der Schleife des Flusses Główna — südlich vom Lednica See.

Bei der Besiedlung ist schon ein solches Modell der Raumbewirtschaftung bemerkbar, in dem die Talsumpfböden für den Akerbau benutzt werden — die Siedlungen befinden sich auf den besonnenen nördlichen Talteilen, sie treten auch auf deren südlichen Seiten auf. Eine kleine Besiedlungsgruppierung in der Nähe des Biezdrurowo Sees entwickelt sich räumlich und umfaßt neue Fundstellen, die in einer Zerstreung weiter dem Fluß Główna entlang nach Westen auftreten.

Auf dem südlichen Teil der Insel auf dem Lednica See entsteht in der 2. Hälfte des 9. /1. Hälfte des 10. Jh. eine kleine Burg. Analogisch wie bei der Burg Moraczewo, gibt es auch in diesem Fall zahlreiche Siedlungen, die auf dem so genannten Posener Ufer des Lednica See gelegen sind. Von der westlichen Seite ist die Rinne dieses Sees intensiver benutzt, was auf dem Hintergrund der Besiedlungsleere auf der östlichen Seeseite besonders deutlich ist.

Die Besiedlungsänderungen auf dem analysierten Gebiet verbinden sich mit der Gestaltung der Staatsorganisation, d.h. mit der Zeit ungefähr um Mitte des 10. Jh., die mit den archäologischen Unterlagen mit der Phase D des Frühmittelalters übereinstimmt (Abb. 2).

Ein archäologisches Anzeichen des staatlichen Wendepunkts ist der bemerkbare Prozeß der Umwandlung von Stammesburgen in die staatlichen Machtzentren — also die Gestaltung von Burgen (nach deren Umbau), die räumlich größer waren und die den Status von Burgen des höchsten Rangs erhielten, wie es bei Lednica der Fall war. Dieser Prozeß war höchstwahrscheinlich mit der Machtübernahme durch die neuen piastischen Eliten verbunden.

Zusammen mit diesen Umwandlungen beobachten wir in der Nähe des Lednica Sees einen riesigen, sprunghaft erfolgenden Bevölkerungsanstieg, der sich vor allem mit der Bildung der Bevölkerungsbasen für die Burgen in Moraczewo und auf der Lednica Insel verbindet. Die auf dem untersuchten Gebiet beobachtete Bevölkerungsdichte, die 10,5 Person/km² betrug, ist einige Male höher als die aus anderen Gebieten Großpolens.

In dieser Zeit bildet sich auch eine ganze Reihe von Besiedlungsgruppierungen auf dem Gebiet, wo sich Ortschaften mit Diensttoponymen befanden, wie Bednary, Kowalskie, Łagiewniki, Złotniczki, Rybitwy, Dziećmiarki, Owieczki und Woźniki. Eine solche Konzentration der Besiedlung aus der Phase D in Ortschaften, deren Namen auf die Beschäftigung ihrer Bewohner hinweist, läßt eine Hypothese zu stellen, die die Anfänge des Baus eines Systems der Dienstorganisation mit der frühpiastischen Zeit verbindet.

Gebiete, die für die Besiedlung intensiv benutzt waren, sind: das dicht besiedelte östliche Ufer des Lednica Sees, das Gebiet östlich von Waliszewo — nach Seite des Tals von Mała Wełna, die Gebiete entlang der zum Fluß Mała Wełna fließenden Wasserläufe und das Flußbett von Wrzeźnica.

Im Streifen westlich von den Burgen auf Lednica und in Moraczewo kommt es zum Prozeß der Besiedlungsintensivierung entlang dem Bett des Główna Flusses und zur Besiedlung neuer Gebiete nördlich davon. Weiter, in Richtung Posen, mit Ausnahme der besiedelten Ränder des Flußbettes von Główna, befindet sich eine Besiedlungsleere.

Die Entwicklung des Besiedlungsnetzes hatte sicherlich die Bildung eines durchlässigen Verkehrswegs, der zwei wichtigsten Burgen des Staatszentrums der Piasten— Gnesen und Posen — verband, zur Folge. Die Entstehung in der Achse dieses strategischen und Verkehrswegs des Burgzentrums in Lednica mit seiner Palast-Sakralarchitektur und Baptisterium hat auch eine Beweiskraft.

Starke Besiedlungsgruppierungen mit dem Burgzentrum auf Ostrów Lednicki haben wahrscheinlich zur Absonderung einer getrennten Verwaltungseinheit — der Kastellanei in Ostrów beigetragen, deren sowohl wirtschaftliches als auch Militärpotential (auf Basis des elitären bodenständigen Rittertums und fremdethnischen Soldtruppen von Wikingern) und die geistige Bedeutung unsagbar ausdrucksvoll sind.

Eine Beurteilung des gesellschaftlichen Organisationszustandes der Bevölkerung, die Ostrów besiedelte, ermöglichen zahlreiche Kunstdenkmäler des christlichen Kults, elitäre Gegenstände und Bewaffnung mit deutlichen Anknüpfungen an die skandinavische Zone.

Mit der Funktionierungszeit der Herrscherresidenz auf Lednica verbinden sich eine Goldschmiedewerkstatt und eine Bronzierwerkstatt, die auf beiden Ufern des Lednica Sees tätig waren; wie es scheint, wurden in dieser Zeit die örtlichen Lagerstätten des Raseneisenerzes intensiv ausgebeutet, es wurden auch Sandsteine und Granit gewonnen und die „edleren“ Felsenstoffe wurden von außen eingeführt.

Die Krisenzeit des ersten piastischen Staates (30. Jahre des 11. Jh.) hat zur Entvölkerung dieses Gebietes nicht geführt, hat also keine Widerspiegelung in der Besiedlungsdiskontinuität gefunden. Im Gegenteil, die früher gebildeten Besiedlungseinheiten kennzeichnet eine hohe Stabilität in den jüngeren Phasen des Frühmittelalters; diese stabilen Einheiten erweitern ihren Umfang. Seit der 2. Hälfte des 11. Jh. beobachten wir eine größere Besiedlungsintensität. Die Besiedlungsdichte war, meiner Meinung nach, mit der Bevölkerungszunahme und mit erhöhtem Bedarf an Lebensmitteln verbunden, was den Einschluß neuer Ackerböden bedeutete (vgl. Abb. 3).

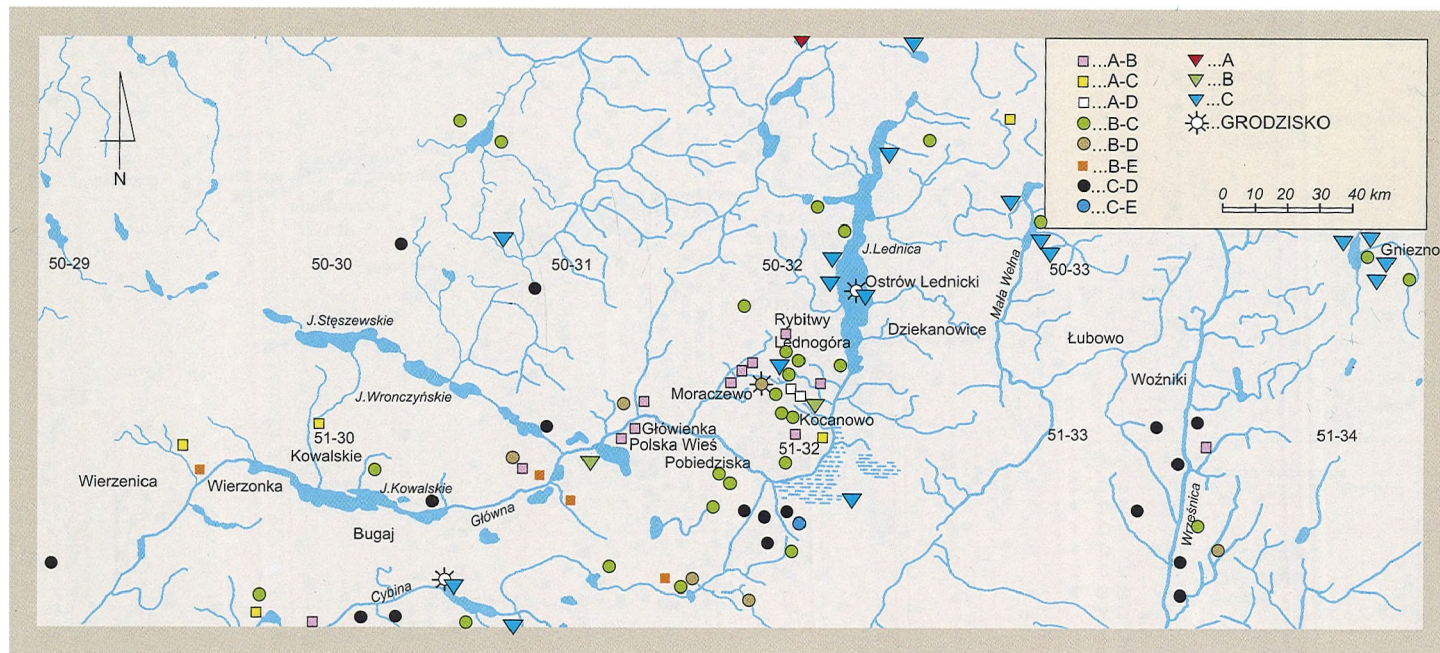
Unter neuen Form der Gebietsausnutzung für die Besiedlung erscheinen kleine Turmhügel, die u.a. mit der Entwicklung von großen Grundbesitzen verbunden werden, und die das Gebiet der Kastellanei Ostrów dicht bedeckt haben; am hohen Rang gewinnt auch der Ort Pobiedziska, der die Rolle von Lednica als Machtzentrum übernommen hat.

ABBILDUNGEN

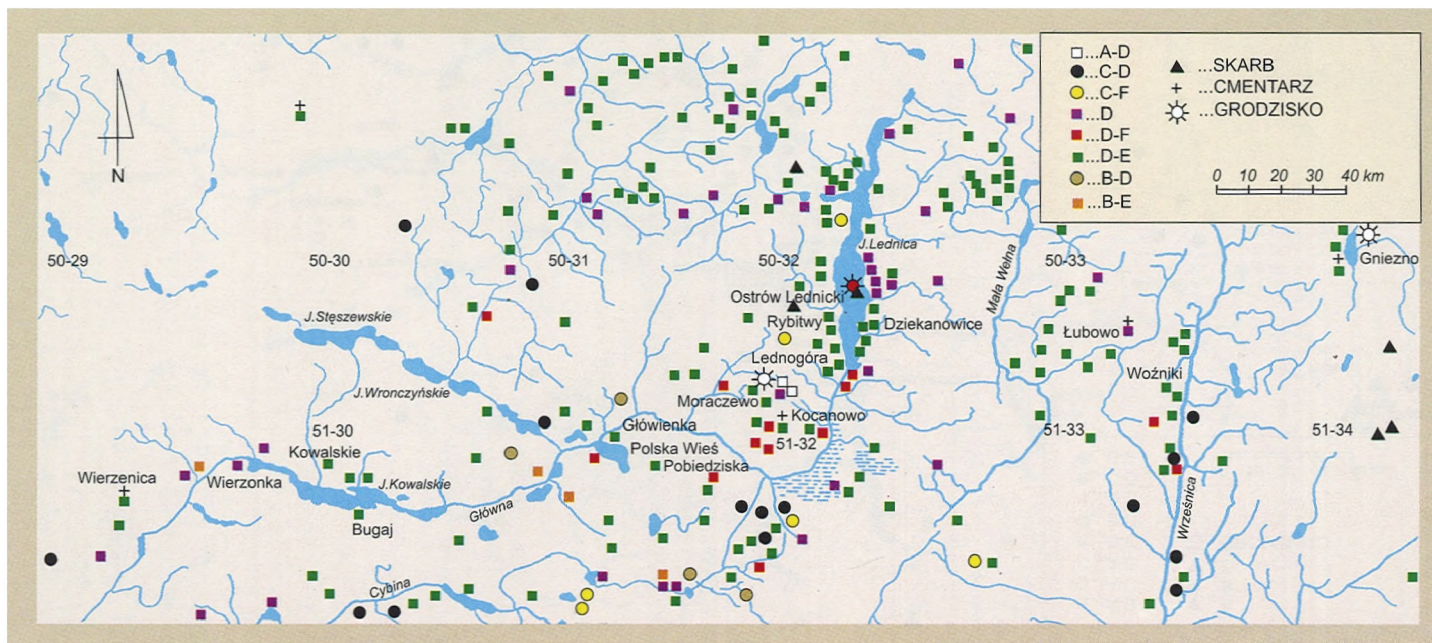
Abb. 1. Besiedlung des Gebietes um den Lednica See in Phasen A-C des Frühmittelalters

Abb. 2. Besiedlung aus der Gestaltungszeit des Polnischen Staates und später in Phasen D, D–E des Frühmittelalters im Streifen des Flußbettes von Główna, Mała Wełna, Wrzeźnica und Lednica See. (Ziffernbezeichnungen bedeuten die Blattnummern nach der Archäologischen Aufnahme Polens)

Abb. 3. Besiedlung auf dem Lednica-Gebiet in Phasen E-F des Frühmittelalters mit Kennzeichnung des Turmhügelnetzes

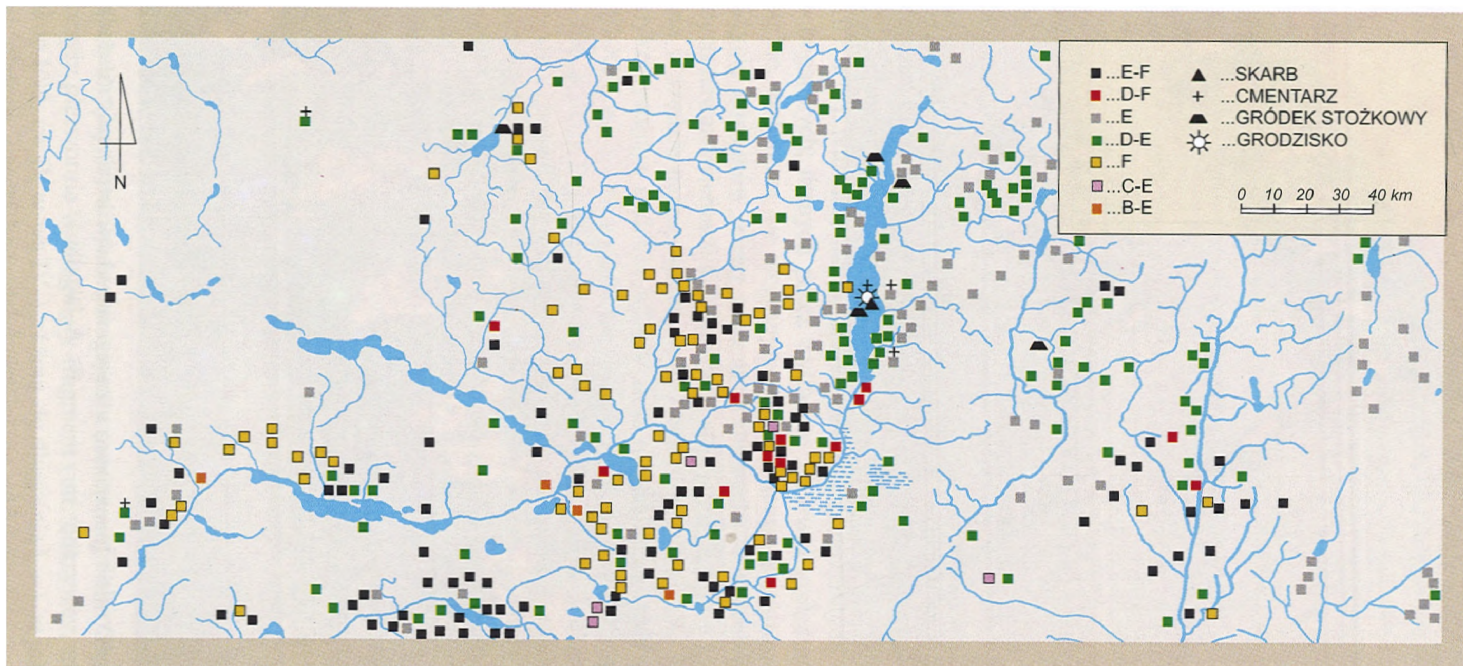

Ryc. 1. Zasielenie rejonu Jez. Lednickiego w fazach A-C wczesnego średniowiecza

Ryc. 2. Mapa osadnictwa z okresu kształtowania się państwa polskiego i później (w fazach D, D–E wczesnego średniowiecza) w pasie doliny Głównej, Cybiny, Małej Wełny, Wrześnicy oraz Jez. Lednica. (cyfrowe oznaczenia określają numery arkuszy wg Archeologicznego Zdjęcia Polski)

Ryc. 3. Osadnictwo rejonu lednickiego w fazach E-F wczesnego średniowiecza wraz z oznaczeniem sieci grodów stożkowych